

Het Rijksonderwijs te Ieper van 1819 tot 1828

De grondslagen van het rijksonderwijs in België werden ten tijde van het Hollands bewind, en meer bepaaldelijk in 1817, gelegd (1). In dat jaar immers werd, bij wijze van maatregel strekkende tot de uitvoering van de wet van 3 april 1806 op het lager onderwijs, besloten in enkele steden van de Zuidelijke Nederlanden rijkslagere scholen op te richten (2).

Van 1817 tot 1828 kwam achtereenvolgens in 15 steden een dergelijke school tot stand namelijk, te Doornik, Luik, Maastricht en Namen in 1817, te Oostende, Venlo, Bergen, Roermond, Brugge en Brussel in 1818, te Ieper, Antwerpen en Gent in 1819, te Mechelen en te Leuven in 1820 (3).

Deze inrichtingen waren essentieel jongensscholen,

(1) Gebruikte afkortingen: A.R.A.: Algemeen Rijksarchief; D.P.A.: Depôt Provinciaal Archief; 's-Gr.: 's-Gravenhage; K.B.: Koninklijk Besluit; Mo.: Modern Archief; R.A.Bg.: Rijksarchief Brugge.

(2) De wet van 3 april 1806 werd terug van kracht bij K.B. van 20 maart 1814; in toepassing van die wet werd iedere rijksschool door een afzonderlijk K.B. opgericht. De tekst van de wet te vinden in *Etat de l'Instruction Primaire en Belgique* (Brussel 1842, blz. 105 en volgende). Het K.B. dat de wet van 1806 en het K.B. van 1814 uitbreidt tot de Zuidelijke Nederlanden, dateert van 3 juni 1817, en is bewaard op het A.R.A. 's-Gr., Staatssecretarie nr 422; zie ook bovengenoemde *Etat de l'Instruction Primaire*, blz. 145 en volgende.

(3) De desbetreffende K.B. zijn bewaard op het A.R.A., 's-Gr., Staatssecretarie, en wel Doornik (30 sept. 1817, nr. 493), Luik (23 dec. 1817, nr. 534), Maastricht 23 dec. 1817, nr. 534), Namen (30 dec. 1817, nr. 538), Oostende (10 maart 1818, nr. 581), Bergen (12 sept. 1818, nr. 684), Venlo (22 juli 1818 en nader bevestigd bij dat van 18 maart 1826, volgens mededelingen van Hendriks, stadsarchivaris), Roermond (14 nov. 1818, nr. 77, volgens mededeling van h. Gemeentearchivaris), Brugge en Brussel (5 dec. 1818, nr. 727), Ieper (30 maart 1819, nr 787), Antwerpen (15 maart 1819, nr. 780), Gent (11 dec. 1819, nr. 912), Mechelen en Leuven (29 juni 1820, nr. 1021).

doch enkele waren mixte, zoals te Venlo, Roermond, Maastricht, en aanvankelijk te Antwerpen (4).

Naderhand ging de aandacht naar het rijksonderwijs voor meisjes, en in 1826 werd aan twaalf der bovenvermelde jongensscholen een afzonderlijke school voor meisjes toegevoegd. Te Maastricht bestond een afzonderlijke school voor meisjes reeds vóór 1826 (5).

De minister van Binnenlandse Zaken, Van Gobbelschroy, onder wie het Openbaar Onderwijs ressorteerde, scheen wel enigszins de regeling van 1826 over 't hoofd te zien, waar hij in 1827 aan de Gouverneur schreef : „...hoe 's Rijks lagere scholen in 15 steden dier provinciën (t.w. de Zuidelijke) opgericht, allengskens ook voor de eerste onderwijzing voor meisjes uit de meer gegoede klasse dienstbaar zullen worden gemaakt, gelijk 's Rijks lagere scholen te Venlo en Ruermonde van hare eerste oprichting af aan, reeds een groot aantal jonge meisjes uit de beste familiën dier steden nevens de zonen uit dezelve bevatten ” (6).

Wat Ieper betreft (7), was bij het stichtingsbesluit van de aldaar te vestigen Rijkslagere school voorzien als door de Rijkskas af te dragen :

(4) Dat blijkt uit de K.B., en uit een schrijven van minister Van Gobbelschroy aan de gouverneur, d.d. 14 april 1827 (R.A.Bg., Mo., 2e Reeks nr. 9662B).

(5) De oprichting geschiedde bij K.B. van 19 oct. 1826 A.R.A., 's-Gr., nr 2592, art. 3).

(6) Schrijven van minister Van Gobbelschroy van 14 april 1827 (R.A.Bg., Mo., 2e Reeks nr. 9662B).

(7) In 1901 verscheen van de hand van de heer H. Colpaert een *Korte Geschiedenis van het Lager Onderwijs te Yper*. Gezegd werk dat bedoelt een overzicht te geven van al wat in de loop der tijden, op het gebied van het Lager Onderwijs, te Ieper verwezenlijkt werd, vermeldt betreffende het rijksonderwijs ten tijde van het Hollands bewind enkel : „...In hunne brief van 25 october 1819 laten de afgevaardigden der Staten-Generaal aan 't stadsbestuur van Yper weten, dat Z.M. eene som van 2.500 guldens toestaat voor het dekken der onkosten van eerste inrichting eener lagere school ” (blz. 103). Ieper dateert echter niet van 25 oct. 1819, maar van 30 maart 1819 (zie R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11, bundel 8083). Verder vermeldt de heer Colpaert nog, op dezelfde plaats : „...De

- 1° een som van flor. 2500, „...voor de verdere onkosten ter behoorlijke inrichting van een lokaal en woonhuis voor een onderwijzer”, en dit „...onder verplichting van den kant van het stedelijk bestuur om een geschikt lokaal daartoe aan te wijzen”; en,
- 2° voor een onderwijzer, „...te benoemen provisioneel gedurende de eerstkomende vijf jaren”, een wedde van: „...vijf honderd gulden 's jaars onder genot der emolumenten en op voet bij ons besluit (d.i. K.B. van 3 juni 1817) bepaald”.

Opvallend is dat de jaarwedde van de onderwijzer (in casu, hoofdonderwijzer) hier slechts 500 gulden bedraagt (8), terwijl doorgaans 600 gulden voorzien werd, zoals te Mechelen, te Leuven, te Gent, te Antwerpen, te Brugge en te Brussel (9). Dat strookt overigens met het K.B. van 1817 waarin bepaald wordt dat gezegde wedde tussen de 400 en 600 gulden kan schommelen, doch in ieder afzonderlijk geval naar de omstandigheden zal vastgesteld worden.

In aansluiting bij het K.B. van 1817, dat in de Zuidelijke Provinciën de oprichting voorzag van rijkslagere scholen, aanvankelijk „scholen voor de kinderen van

zondagschool de *Looye* werd uitgebreid tot eene *dagelijksche* leerschool, en met den naam van *Gouvernements lagere school* bestempeld”. De cursievering is van auteur. De benaming „Gouvernements lagere school” is hier beslist ten onrechte gebruikt, en zal ook wel nooit in dusdanig verband aangewend zijn. Het is immers al te klaarblijkend dat de „Looye” dan nog wel een zondagschool, niets met de staat te zien had. Deze inrichting was, zoals de auteur het overigens uitvoerig uiteenzet (zie blz. 76 en volgende, en verder blz. 103 en volgende), een stichting van wijlen E. H. Pieter Van der Meersch, welke in 1819 beheerd werd door een commissie samengesteld uit afgevaardigden van het stadsbestuur, van de Burgerlijke Godshuizen en van het Bureel van Weldadigheid.

(8) F. van den Berghe schrijft in zijn *Geschiedenis van de Latijnsche Schoole en van het Bisschoppelijk College te Veurne*: „De financiële toestand der onderwijzers werd reeds geregeld door K.B. van 3 juni 1817” (blz. 113). Blijkbaar heeft hij uit het oog verloren dat het K.B. van 1817 alleen de toestand van de onderwijzers aan de rijkslagere scholen regelt.

(9) Zie de K.B. vermeld in noot 3.

burgers- en militaire beampten ”, en later in 1826 officieel „ koninklijke lagere scholen ” genoemd, werd in de geest van art . 10 van de wet van 1806, bij Ministerieel Besluit van 27 november 1818, overgegaan tot de oprichting bij ieder der bovenvermelde scholen van een Commissie van Beheer (10).

Dit besluit voorzag : 1° „ dat voor elk dezer scholen zal worden benoemd eene kommissie van beheer en toezicht van drie of hoogstens vijf leden, samengesteld uit twee hoofdofficieren en één burgelijk lid, ofwel drie hoofdofficieren en twee burgerlijke leden, van welke laatste de eene werkelijk of korrespondeerend lid der jury van Middelbaar en Lager Onderwijs, voor zooveel zodanig een wonachtig is binnen de stad, waar de school gevestigd wordt, en de andere een lid der stedelijke Regering”; 2° „ dat dezelve kommissien onmiddellijk zullen korresponderen met de Minister voor het Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën en met den Hoofd-Inspecteur van het Middelbaar en Lager Onderwijs, staande deze scholen overigens onder toezicht der Provinciale Jury van Middelbaar en Lager Onderwijs”; en 3° „ dat de Hoofd-Inspecteur van het Middelbaar en Lager Onderwijs uitgenoodigd om aan de benoemde kommissien, zodra hem van derzelve vestiging zal gebleken zijn, alle zoodanige stukken en inlichtingen te doen toekomen als hij voor de geregelde gang harer werkzaamheden en in het algemeen tot dienste der respectievelijke scholen het meest gepast en nuttig zal oordelen ” (11).

(10) R.A. Bg., D.P.A., Dossier 11, nr. 99, Min. Besluit van 27 november 1818 door minister Falcq.

(11) Deze jury werd opgericht bij K.B. van 9 september 1817 (*Etat de l'Instruction*, o.c. p. 151) en diende te bestaan uit hoogstens vijf leden voorgezeten door de gouverneur der provincie. De leden werden benoemd door de Commissaris generaal voor Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Bij K.B. van 2 mei 1822 werden de jury's afgeschafte en vervangen in Henegouwen en in West-Vlaanderen door Provinciale Commissies, bestaande uit de inspecteur van de 9 schooldistricten en voorgezeten door de gouverneur. Naderhand

Te Ieper werd dan in 1820 bij de rijkslagere school een dusdanige commissie van beheer benoemd, welke uit volgende vijf leden samengesteld was (12) : W. A. de Jonghe, kolonel en commanderend officier, W. Lobry, majoor bij het korps der genie, B. van der Stichele, arrondissementscommissaris en corresponderend lid der jury van Middelbaar en Lager onderwijs in West-Vlaanderen, en L. Aëben, lid van het stadsbestuur (in 1823 inspecteur voor het 9e district) (13).

Het oprichtingsbesluit legde aan gezegde Commissie van Beheer met nadruk op : „...om dadelijk al datgene te werk te stellen wat de meest spoedige vestiging der school binnen hare stad zou kunnen bevorderen”. Deze commissie is gehouden zich te organiseren door: „...de bij art. 2 benoemde leden der Kommissie van Beheer en Toezicht te Yperen uit te noodigen, om zich dadelijk als zodanig te vereenigen en onder zich te kiezen en te benoemen een lid tot voorzitter, een tweede tot secretaris en een derde tot thesaurier, ofwel naar goedvinden een en hetzelfde lid tot secretaris en thesaurier alsook om van een en ander dadelijk kennis te geven aan het departement voor het onderwijs en de nationale nijverheid en koloniën” (13).

Pas in 1826 werden de Commissies van Beheer ontbonden en vervangen door de Commissies van Toezicht. Deze ontbinding en heroprichting diende op eenzelfde dag te geschieden en uiterlijk tegen 1 mei 1826 (11). Volgens art. 3 van dit K.B. was dit nieuw gevormd organisme samengesteld uit 5 of 7 leden. De burgemeester

werd in West-Vlaanderen het getal van 9 tot 10 opgevoerd door de splitsing van het 9e district in twee afdelingen (*Etat, o.c.* p. 156 en 181).

(12) Min. Besluit van 14 juli 1820 (afschrift) met aanhaling van Min. Besluit van 17 nov. 1818. (R.A.Bg., D.P.A., Dossier 11, bundel 79).

(13) *Nieuwen en nuttigen almanak voor het jaar 1823*. Brugge, De Moor, blz. 42.

der plaats, waar een dergelijke commissie opgericht werd, was er van ambtswege de voorzitter van, behalve wanneer het de hoofdplaats van een provincie gold, waar de gouverneur, eveneens lid, van ambtswege er de voorzitter van was. Verder maakten volgens art. 4 eveneens deel uit van gezegde Commissie : een hoger officier van het garnizoen, een lid van het stadsbestuur, en leden van de Provinciale Commissie voor Openbaar Onderwijs.

De samenstelling van de Commissie van Beheer en de daaropvolgende Commissie van Toezicht ziet er als volgt uit :

1° *Commissie van Beheer*. (Min. Besl. van 27 nov. 1818, nr. 4). — Zie achteraan Tabel I.

2° *Commissie van Toezicht*. (K.B. van 18 maart 1826). — Zie achteraan Tabel II.

Volgens art. 6, waren beide : de opgeheven en de nieuw opgerichte commissie, gehouden samen een tabel op te maken : „...par rapport aux heures de classe, aux instituteurs et élèves, avec indication des noms et prénoms, tant des instituteurs que des élèves, l'âge de ces derniers, ainsi que les relations civils ou militaires des parents” (24).

Dit K.B. bewerkte, wat betreft het aandeel in het beheer van de militairen en de civielen, een machtsvergeelijking ten voordele van de civiele autoriteiten (in casu, het lid van het stadsbestuur en de districtsinspecteurs). Deze maatregel zal toen wel eenigszins de betekenis gehad hebben van een stap terug naar de decentralisatie; het was een tegemoetkoming aan de aloude verzuchting der gemeenten, en een poging om van hun autonomie te redden wat nog gered kon worden; blijkbaar wilde men daardoor de gemeenten voor het regime winnen en hun tot medewerking bewegen.

Het is inderdaad opvallend dat te Brugge, waar gezeg-

(24) *Etat de l'Instruction Primaire*, o.c. p. 181.

de rijksschool tot bloei kwam, deze na 1830 in zoverre de gunst wist te bewaren dat het schoollokaal, een stadseigendom, verder voor dit doeleinde ter beschikking gesteld bleef (25a); het gemeentebestuur liet er bij een eventuele hervorming tot staatschool slechts één bezwaar gelden, hetwelke precies gold de mogelijke deelneming van militairen aan een heropgerichte Commissie van Toezicht.

Weliswaar werd door de stad daarbij als reden aangevoerd „attendu qu'ils sont trop sujet à ce déplacer" (25b). Doch dit argument is op zich zelf weinig overtuigend, daar de militairen toen weinig van garnizoen veranderden: zo was generaal-majoor Dumoulin van 1819 tot 1827 ononderbroken bevelhebber voor de provincie, en luitenant-kolonel Knoop van 1819 tot 1830 eveneens ononderbroken bevelhebber van het garnizoen Brugge (26). Daarentegen waren de mutaties van het

(25) R.A.Bg., D.P.A. dossier nr. 3, bundel nr. 10633 — Antwoord van het Gemeentebestuur van Brugge op een schrijven van de Administrateur Generaal voor Openbaar Onderwijs de h. Lesbroussart. In het schrijven van deze laatste heet het, betreffende de „ex-écoles primaires royales" dat „quelques uns ont même dépassé les espérances du gouvernement". En een argument ten voordele van dit gedeelte van het openbaar onderwijs meent hij heel eigenaardig te ontdekken in volgend feit: „l'imitation que la France vient de faire dernièrement de cette partie de l'organisation de notre instruction primaire". Bij dit schrijven was een lijst gevoegd van elf vragen, welke het gemeentebestuur der steden alwaar een dergelijke school gevestigd was diende te beantwoorden.

a. Desbetreffende gegevens komen voor in antwoord op vraag nr. 3.

b. Komt voor in antwoord op vraag nr. 10. Zie hier dit antwoord in extenno: „Nous ne pensons pas qu'il y ait rien à changer dans l'enseignement de cet établissement. Quand à l'administration, l'on jugeait à propos d'en rétablir une, il nous semble qu'il faudrait éviter de faire entrer dans sa composition des militaires, attendu qu'ils sont trop sujet à devoir se déplacer, mais dans ce cas, il faudrait remettre les traitements à charge du Gouvernement sauf à en reprendre une partie sur le produit du minerval. Tout bien considéré cependant, nous estimons que, dans l'état actuel des choses, l'instituteur est plus intéressé à bien faire que s'il lui était accordé un traitement fixe avec quelque part dans le minerval".

(26) Zie reeks „Almanach voor West-Vlaanderen" ed. De Moor of Bogaert gaande over die jaren.

onderwijzend personeel vrij talrijk : Van der Maas was hoofdonderwijzer van 1819 tot 1829, en Brans van 1829 tot 1830; Scheffer, die ondermeester was van 1822 tot 1824, werd opgevolgd door Brans van 1824 tot 1825, deze op zijn beurt door Van Gheluwe van 1825 tot 1828, en deze dan verder door Spruitenburg van 1829 tot 1830 (27). Dat bij een eventuele heroprichting dergelijke voor het onderwijs nadelige toestanden zich zouden kunnen herhalen, werd door het stadsbestuur niet eens in overweging gebracht.

Te Ieper waar de rijkslagere school een moeizaam en slechts kortstondig bestaan kende, en waar het gemeentebestuur ten opzichte van die inrichting een ietwat onwillige (28) en vaak talmende (29) houding aannam, zullen de verhoudingen tussen militairen en civielen in de schoot van de Commissie van Beheer (en later van de Commissie van Toezicht) vaak wel erg gespannen geweest zijn. Misschien is het „misverstand”, dat ten jare 1819 oprees tussen het stadsbestuur en majoor Lobry, en dat naderhand dank zij de tussenkomst van generaal Dumoulin bijgelegd werd, een uiting van een latente

(27) Zie onze bijdrage : *Jean Brans en zijn tijd*, in *Tijdschrift der Rijksmiddelbare Jongensschool te Brugge*, Jg. II, nr. 2, blz. 9.

(28) „Onwillig” schijnt inderdaad de houding van het stadsbestuur vooral na 1830, waar b.v. naar aanleiding van verstrekte inlichtingen betreffende de schoollokalen der rijkslagere school de gouverneur zich genoodzaakt ziet op te merken : „Je ne puis avec les renseignements, que vous me donnez par votre lettre du 2 de ce n° 92, communiquer à l'administrateur général de l'instruction publique, un rapport motivé...” (R.A.Bg., D.P.A., Dossier 1, bundel 1869); en naar aanleiding van de vraag of het al dan niet wenselijk ware tot de heroprichting der rijksschool over te gaan, het gemeentebestuur uitpakt met argumenten als : „Cette entreprise doit dépendre entièrement des dispositions législatives” (R.A.Bg., D.P.A., Dossier 1, bundel 1869) en „qu'il faut attendre la loi sur l'enseignement” (dit op 3 maart 1832 waar deze wet er pas kwam in 1842, R.A.Bg., D.P.A., Dossier 1, bundel 1869).

(29) Een brief van de gouverneur van 21 augustus 1819 werd aldus pas op 23 november 1819 beantwoordt.

onenigheid (30). Daarbij dient in acht genomen dat majoor Lobry op 14 juli 1820 tot lid van de Commissie van Beheer was aangesteld geworden (31).

Het is weliswaar niet mogelijk de ideologische strekking van de leden van de beide commissies te achterhalen, doch zekere gegevens kunnen over hun houding tegenover het rijksonderwijs wel enig licht werpen.

Daar is vooreerst het lidmaatschap van „'t Nut”. Hoewel deze vereniging zich in principie boven alle godsdienstige ideologieën stelde, mag men, voor wat de Zuidelijke Provinciën betreft, aanvaarden dat zij sympathie hadden voor de vrijzinnige (liberale) opvattingen. In sommige steden, zoals te Oostende, wordt erkend dat er goede verstandhouding is met de Vrijmetselaarsloges, en zekere leden, o.a. Bernaert, waren lid van „'t Nut” en vrijmetselaar. Onder de leden van de Commissies waren lid van de „'t Nut”, generaal-majoor Dumoulin en luitenant-kolonel Knoop te Brugge, G. Morjaux te Oostende en de secretaris de Codt te Ieper (32).

Ook de leden van de „Koninklijke Maatschappij van Taal en Letterkunde” te Brugge, die ongetwijfeld oranjezind waren, kunnen als goedgestemd tegenover het rijksonderwijs beschouwd worden.

Naast generaal-majoor Knoop, hebben de Baillet, Boelaard en de Croeser de Berges, die lid waren van de „Koninklijke Maatschappij”, deel uitgemaakt van één der commissies (33).

Dat is echter ten slotte een kleine minderheid. De meerderheid zal wel bestaan hebben uit politiek onver-

(30) Dit misverstand betrof de aanduiding van een geschikt schoollokaal.

(31) Zie R.A.Bg., D.P.A., Dossier 11 (en A.R.A., l.c., nr. 79).

(32) P. Fredericq, *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in de Zuidelijke Nederlanden tot aan 1830*, in A.R.B., Bull. Lettr. 1913, p. 269-340.

(33) *Werken der koninklijke Maatschappij van Vaderlansche Taal- en Letterkunde te Brugge*, deel V, 1829.

schilligen, die zich buiten de ideologische strijd van de tijd hielden.

Misschien komt men de werkelijkheid het dichtst wanneer men aanvaardt dat vrij uiteenlopende strekkingen in de schoot der commissies vertegenwoordigd waren, en zelfs dat de oppositiegezinden veld hebben gewonnen, wat zou uitleggen dat men overging tot decentralisatie en uitbreiding van de lokale autonomie.

Minister Falcq richtte op 15 augustus 1819 een schrijven aan de gouverneur van West-Vlaanderen, om hem te herinneren aan het K.B. van 3 juni 1817 betreffende de oprichting op kosten der rijkskas van eenige lagere scholen in de Zuidelijke Nederlanden. Daaraan voegde hij tevens een afschrift toe van het K.B. van 30 maart 1819 „houdende eenige maatregel ter bevestiging eener lagere school binnen de stad Yperen” met verzoek deze beide K.B. ter kennis van het stadsbestuur van Ieper te brengen. Uit dit schrijven blijkt tevens dat de majoor Lobry, kommanderende officier der genie te Ieper, reeds uitgenodigd werd zich te willen belasten met het in gereedheid brengen van het aan te wijzen schoollokaal (34).

Reeds bij schrijven van 21 augustus 1819 liet de gouverneur ter kennisneming een afschrift van de vermelde K.B. worden aan het stadsbestuur te Ieper (34).

De reactie van het stadsbestuur schijnt niet gunstig geweest te zijn, want op 25 oktober 1819 oordeelde de gouverneur het nodig op de zaak terug te komen, en wel met het verzoek nadere inlichtingen te verstrekken betreffende de toestand van het lager onderwijs, en meer in het bijzonder opgave te doen van de maatregelen welke het stadsbestuur voorstelde ter verbetering van gezegd onderwijs (35).

(34) R.A.Bg., D.P.A., dossier 11, nr. 8083.

(35) Extrait du registre aux délibérations du conseil de la régence de la ville de Ypres (R.A., D.P.A., dossier 11).

En het is naar aanleiding van dit laatste schrijven dat het stadsbestuur van Ieper eindelijk op 11 november 1819 een raadsvergadering belegde ter voorlezing en bespreking van de aangelegenheid (35).

Op die raadszitting leidde burgemeester Huughe de bespreking en zette uiteen dat een K.B. voorzag in de oprichting van een rijkslagere school, waarvan de onkosten door de rijkskas afgedragen zouden worden; hij verklaarde dat de uitvoering vertraagd was door de moeilijkheden om een geschikt lokaal te vinden, verder dat er ter plaatse twee fondaties „de Loye” en de „Catechismus” bestonden, die in het onderwijs van de behoeftige kinderen voorzagen, en eindelijk dat er fondsen op de gemeenlijke begroting ingeschreven waren om een „*école d'enseignement mutuel*” op te richten, doch dat men niet over een bevoegde leerkracht beschikte om dat ontwerp te verwezenlijken. Daarop besloot de raad, op de vraag van de regering te antwoorden: „*Considérant que par l'établissement de l'école que la ville devra à la générosité de son souverain, et qu'en donnant plus d'extension à l'enseignement que les enfants indigens reçoivent à l'école dominicale de la „Loye”, il serait suffisamment pourvu à l'instruction primaire dans cette ville*” (36). De verdere besprekingen bepaalden zich tot de reorganisatie van de „Loye” en tot de eventuele uitbreiding ervan door toevoeging van een dagschool (37).

Gevolg aan het schrijven van 21 augustus 1819 en de bij K.B. van 30 maart 1819 aan de gemeente opgelegde

(36) Extrait du registre aux délibérations du Conseil de la Régence d'Ypres (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

(37) H. Colpaert, *Korte Geschiedenis van het Lager Onderwijs in Yper*, blz. 76. Oorspronkelijke akte van stichting der zondagschool De Loye door E.H. Pieter Van der Meersch, overleden op 26 mei 1721. De akte is van 5 maart 1721. Verder op blz. 82 wordt als schoollokaal aangegeven: „de benedenzaal, die den noordwesthoek uitmaakt der halle, een groot lokaal” en op blz. 110 wordt vermeld voor 1847 een overbrenging naar „het nieuw schoolgebouw in de Sint-Niklaasstraat”.

verplichting uit te zien naar een geschikt schoollokaal, liet het stadsbestuur van Ieper bij schrijven van 23 november 1819 aan de gouverneur weten dat, mids aanpassing, in aanmerking zou kunnen komen „...le ci-devant prieuré de St.-Martin, propriété du gouvernement” (38).

In gezegd schrijven werd er tevens op gewezen dat majoor Lobry, lid van de Commissie van Beheer der rijkslagere school en door de minister belast met het toezicht over het in gereedheid brengen van het schoollokaal, de zienswijze van de stad niet scheen te delen en : „...qu'il parait vouloir porter obstacle à ce qu'on établisse cette école dans ce bâtiment qu'il regarde comme une dépendance du palais épiscopal, qui lui sert de logement” (38).

Daarop deed de gouverneur, toenmaals Baron de Loen, lid van „'t Nut”, beroep, bij schrijven van 1819, op een bemiddelende tussenkomsst van generaal Dumoulin, kommandant over de provincie West-Vlaanderen, voorzitter van de Commissie van Beheer der rijkslagere school (39) en eveneens lid van „'t Nut” te Brugge (40).

Uit het antwoord van generaal Dumoulin, dd. 2 december 1819 aan de gouverneur bleek, dat het meningsverschil opgerezen tussen het stadsbestuur van Ieper en majoor Lobry enkel op een „misverstand” berustte, en niet betekende dat deze laatste weigerde gezegd lokaal ter beschikking te stellen van de op te richten rijkslagere school. Bovendien blijkt hoe een wezenlijk bezwaar uit een andere hoek kwam opdagen, namelijk : „...quand au logement de l'instituteur, on se verrait forcé de faire

(38) Brief van het Gemeentebestuur van Ieper (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

(39) P. Fredericq, *a.w.*, blz. 275.

(40) Minute van de brief van de gouverneur aan de generaal bevelhebber voor West-Vlaanderen (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11)).

l'achat d'une maison voisine, et du prix, la régence s'est chargé de prendre les informations nécessaires" (41).

Zo daarmede het „misverstand" weggeruimd was, bleven toch nog heel wat schikkingen te treffen en hinderpalen te overwinnen vooraleer met het onderwijs een aanvang kon gemaakt worden.

Hoe de onderhandelingen verder verliepen is niet bekend, doch het schoolcomplex met klaslokaal en huis voor de onderwijzer kwam tot stand, en wel op de omstreken plaats.

Die plaats wordt aangeduid als: „...le ci-devant prieuré de St.-Martin propriété du gouvernement servant d'atelier et de magasin du genie militaire..." (42). Verder wordt er bijgevoegd „...quand au logement de l'instituteur on se verrait forcé de faire l'achat d'une maison voisine..." (43); de ligging wordt nader bepaald „...situé sur la petite place contre l'église de St.-Martin..." (44) en „...contigue d'un côté par des magasins de bois et de l'autre par la salle de spectacle..." (45). In 1838 wordt er zelfs gezegd: „...que grande partie du rez-de-chaussée appartient à l'église St.-Martin y attenant, à laquelle, à ce qu'il paraît, appartenait autrefois tout le bâtiment dont il s'agit..." (46). Met betrekking tot het eventueel terug in gebruik nemen als schoollokaal was de toestand gunstig: „...car ils sont très propres et bien

(41) Antwoord van de generaal bevelhebber voor West-Vlaanderen aan de gouverneur (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

(43) Schrijven van generaal Dumoulin van 2 dec. 1819 (R.A.Bg., 1819 (R.A.Bg., ib.).

(43) Schrijven van generaal Dumoulin van 2 dec. 1819 (R.A.Bg., ib.).

(44) Schrijven van de Districts-commissaris van 18 september 1835 (R.A.Bg., ib.).

(45) Schrijven van Schouteten van 20 januari 1838 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 10).

(46) Schrijven van de Ingenieur van Bruggen en Wegen van 25 september 1838 (R.A.Bg., D.P.A., dossier nr. 11).

situées pour cela... ” (47); ook de ligging : „...ces bâtiments sont situés au centre de la ville, et j’ai reconnu qu’ils conviennent parfaitement à l’emplacement des bureaux et des dépôts des archives... ” (48).

Doch in verband met de te betalen huishuur (het huis van de onderwijzer was inmiddels door een particulier in gebruik genomen), heette : „...situé à l’écart dans un coin du cimetière de St.-Martin, contre des bâtiments inhabités, se trouve dans une position désagréable ” (49).

Het was, zoals meestal in die tijden, een bestaand gebouw dat tot schoolcomplex aangepast werd. Voor dit doeleinde kon beschikt worden over de som van fl. 2.500, doch dit bleek ontoereikend (50). Men zag zich herhaalde malen genoodzaakt herstellingen te laten uitvoeren, waarvoor in 1825 een bedrag van fl. 300 (51), vermeerderd met fl. 154 ter beschikking gesteld werd (52).

Het schoolcomplex omvatte, naar het gebruik van de tijd, een huis voor de onderwijzer (in casu, de hoofdonderwijzer), en het schoolgebouw : beide derwijze tegenaan elkaar gebouwd dat zij bij gelegenheid ook weer van elkander gescheiden konden worden.

Voor prototype kan een school van Snellegem doorgaan (53). Het was een rechthoekig gebouw van 11 m op 5 m, met een hoogte van nagenoeg 3,5 m tot aan de plafonering en 7,5 m tot aan de nokbalk. Er was geen

(47) Schrijven van het gemeentebestuur van Ieper van 2 februari 1832 (R.A.Bg., ib.).

(48) Schrijven van de Districts-commissaris van 18 september 1835 (R.A.Bg., ib.).

(49) Schrijven van het gemeentebestuur van Ieper van 29 juli 1836.

(50) K.B. van 30 maart 1919 (R.A.Bg., ib., afschrift).

(51) Schrijven van Van Ewijck van 9 februari 1825 (R.A.Bg., Mo., 2e reeks nr. 9667B).

(52) Schrijven van Van Ewijck van 6 juni 1826 (R.A.Bg., ib.).

(53) Er was weliswaar in 1818 een brochure verschenen „*sur la construction et l’ordonnance intérieure des salles d’école*” (Leiden) die met aanbeveling van het ministerie verspreid werd, doch een type preconiseert sterk afwijkend van het bovenbesproken en in onze streken algemeen gevolgd model.

verdieping. Het had een schoorsteenpijp en twee muurkasten. Het vormde één ruim vertrek voorzien in de breedtemuren van twee deuren welke respectievelijk toegang gaven tot de speelplaats en tot het huis van de onderwijzer. Drie vensters, in de lengtewand aangebracht, zorgden voor de verlichting. Tot de bouw behoorde eveneens de meubilering, gezien dit, wat de afmetingen betreft, er op afgestemd was. Het bestond uit zes lessenaars met zitbanken, elk 250 nederlandse duim (= 2,5 m) lang en voorzien van drie loden inktpotten, welke alles inbegrepen fl. 2,75 het stuk kosten, in het geheel ter waarde van fl. 41,25; vijf zitbanken, ditmaal zonder lessenaar, met 250 nederlandse duim (= 2,50 m) lengte, welke fl. 1,30 de nederlandse el kosten, in het geheel voor fl. 16,25; en eindelijk nog een zwart bord. (54).

De school te Gits (1827) was slechts een meer geëvolueerde vorm van het type Snellegem. De afmetingen van het lokaal bedroegen er 14 m op 7 m. Ook daar was de meubilering afgestemd op het lokaal; zij bestond uit twaalf lessenaars met zitbanken van bovenbeschreven type, met dien verstande dat er een binnengrond in voorzien was voor het plaatsen der boeken; een schrijfbord ter breedte van 75 cm. op 100 cm. hoogte met staande raam, sponden, katroltjes, koorden, loden tegenwichten en ahangsels. Afzonderlijke zitbanken waren er niet voorzien. Hier echter werd aan het klaslokaal een afdak toegevoegd, dat 2,45 m hoog, onderverdeeld werd in drie hokjes respectievelijk dienstig tot: kleedkamer, bergplaats voor brandstoffen en het onderbrengen der hygiënische installaties (55). In de rijkslagere school te Ieper kon het woonhuis van de school gescheiden worden. Bovendien was de school samengesteld uit twee kamers

(54) Volgens bestek (R.A.Bg., Mo., 2e reeks nr. 9657).

(55) Zie bestek (R.A.Bg., Mo., 2e reeks nr; 9670B.

en een hokje, dat zich in een der kamers bevond, en waarin in 1836 de leermiddelen konden opgeborgen worden, die toen nog in de school voorhanden waren (56). De aanwezigheid van een hokje, dat als afhankelijkheid aan een klaslokaal ingericht is, wijst, voor zover het niet gaat om een toevallig overblijfsel van een oud bouwwerk, naar het type van de school te Gits.

Wat nu het personeel betreft, bij Min. Besluit van 14 juli 1820 werd tot onderwijzer van de nieuwe school benoemd Paulus Josephus Rademakers. Hij was voorheen bijzonder schoolhouder. Zijn jaarwedde bedroeg fl. 500, onder genot van de emolumenten op de voet omschreven bij K.B. van 3 juni 1817, en dit met ingang op 1 juni 1820. Tevens was bepaald dat aan gezegde school een ondermeester zou benoemd worden te vergoeden uit de eigen fondsen der school voor een bedrag, welke door de Commissie van Beheer voorgesteld, aan de minister ter goedkeuring diende voorgelegd te worden (57).

Het K.B. van 13 september 1820 bepaalde echter dat de jaarwedde van de ondermeester uit de rijkskas zou betaald worden, en stelde deze vast op fl. 100 (58). Een Min. Besluit van 10 november 1820 benoemde St. Van Hasz, voorheen ondermeester te Voerendaal (huidig Nederlands Limburg) (59).

In 1822 werd hoofdonderwijzer P. J. Rademakers op eigen verzoek uit zijn ambt ontslagen (60). Hij ging

(56) Schrijven van het gemeentebestuur Ieper van 26 november 1836, aan de gouverneur (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11, bundel 17815).

(57) Extract uit het Register der Handelingen en Resolutien van de Minister van Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Kolonie van 14 juli 1820 (R.A.Bg., ib.).

(58) Schrijven van de minister van 24 september, 1820 met afschrift van het K.B. (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

(59) Schrijven van de minister van 10 november 1820 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 10).

(60) Schrijven van de minister van 7 juni 1822 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

nochtans niet op rust. In samenwerking met zijn echtgenote opende hij, op eigen risico, een school voor kostgangers. Zij kende een zekere bijval, want in 1826 bedroeg het aantal leerlingen, voor de jongens, 47 dagleerlingen en 8 volledig kostgangers, en voor de meisjes, 24 dagleerlingen en 1 volledige kostgangster. Het onderwijsprogramma omvatte de franse en de nederlandse taal, de schrijf- en cijferkunst, de wereldbeschrijving en de geschiedenis (61).

In dit jaar telde de rijkslagere school 23 leerlingen, uitsluitend jongens. Het onderwijsprogramma omvatte er insgelijks Nederlands, lezen, schrijven, rekenen, wereldkunde, enz. (62).

Rond 1826 schijnt aan de rijksschool gefungeerd te hebben Van Hasz als hoofdonderwijzer, met naast zich als ondermeester J. W. Swaens (62).

Over de bekwaamheid van het onderwijzend personeel is practisch niets bekend, tenzij dat Rademakers houder was van een tweede rang (62), en Van Hasz van een derde rang (63).

De in 1826 ontworpen bijzondere afdeling voor meisjes kon „door toevallige omstandigheden” niet tot stand komen (63).

De rijksschool schijnt geen succes gekend te hebben; het gemiddeld aantal leerlingen schommelde tussen 40 in 1822 (64) en 23 in 1826 (65). Het was een betalende

(61) Blijkt uit de antwoorden op een vragenlijst door het ministerie gericht aan het gemeentebestuur (R.A.Bg., Mo., 2e reeks nr. 9662B).

(62) Extract uit het Register der Handelingen en Resolutien van de Minister voor Publiek onderwijs, Nationale Nijverheid en Koloniën van 10 november 1820 (R.A.Bg., Dossier nr. 11).

(63) *Jaarverslag over de scholert van het Koninkrijk gaande over 1826*. 's-Gravenhage, 1828, blz. 6.

(64) Schrijven van de Commissie van Beheer van 23 juni 1822 (R.A.Bg., Mo., 1e reeks nr. 1697).

(65) Antwoord op vragenlijst van wege de administrateur-generaal voor Onderwijs van 30 juni 1834 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier, nr. 3).

school, waarvan het schoolgeld op fl. 2,50 per leerling en per maand bepaald was (65). Men mag aannemen dat de uitrusting behoorlijk was en de leerkrachten over een leesmachine, rekentafels, en vooral over een stelsel maten en gewichten beschikten.

In het begin der 19e eeuw hadden de scholen en in het bijzonder de lagere scholen nog een sterk individueel karakter, zelfs waar zij van bepaalde organismen of van het Rijk afhingen. Deze organismen waren er nog niet toe gekomen het onderwijs te herleiden tot een kleurloos functionarisme, waarvan iedere handeling steeds in overeenstemming dient te zijn met een wet, reglement of verordening. Het gewoon menselijke nam toen nog een ruime plaats in; iedere school was dan ook van de persoonlijke hoedanigheden van de leerkrachten afhankelijk. Zo had ieder school een min of meer precair bestaan; het volstond soms dat één enkel leerkracht de school verliet om haar ten gronde te richten. Een sprekend voorbeeld daarvan vindt men precies te Ieper. Het ontslag van Rademakers was inderdaad voor de rijksschool een genadeslag. De opvolger van Rademakers, de Limburger Voerendaal, stond voor een moeilijke taak. Zijn voorganger, die blijkbaar een goede naam had, opende nu zelf een school en dat bleek een ernstige concurrentie, waarbij juist in die tijden de schimmen uit de politieke hoek begonnen op te dagen, wat de taak van de nieuwe Limburgse leider van de rijksschool niet eenvoudiger maakte. Er ontstond een strijd tussen de rijksschool en de school Rademakers, welke zes jaren bleef aanduren en eindigde met de volledige zege van de private school. In 1828 had de rijksschool opgehouden te bestaan. Het huis van de onderwijzer werd aan de zaakwaarnemer Schouteten verhuurd, en het schoollokaal gesloten. Het meubilair en de leermiddelen bleven ter plaats omdat men nog een vage hoop koesterde de school later terug

op gang te brengen, hetgeen niet meer waarschijnlijk is, nu men zich niet eens de moeite gaf zich de zaak nog verder aan te trekken. In ieder geval duurde het tot 1836 vooraleer deze laatste overblijfselen van de rijkslagere school opgeruimd worden (66).

Eerst na 1830, toen op last van het ministerie een onderzoek ingesteld werd naar het lot der vroegere rijkslagere scholen, met het oog op een mogelijke heropricting, kwamen de gemoederen in beroering. Doorheen de uitgebrachte argumentatie schemerde de destijds gevoerde oppositie tegen staatsinmenging op onderwijsgebied door en werden tevens de herinneringen aan de Hollandse tijd wakker. De regering zag voorlopig van haar ontwerp tot heropricting af. Het stadsbestuur van Ieper beklemtoonde dat : „ ...les causes de la décadence de cette école sont une maladie de l'instituteur (67) ” en verder „ ...elle (l'école) continua d'exister jusqu'au commencement de 1828, moment ou elle fut suspendue, étant peu fréquenté par la négligence de l'instituteur ” (68).

Wat betreft de eventuele heropricting was de houding van het stadsbestuur of afwachtend of negatief; aldus heet het : „ cette entreprise doit dépendre entièrement des dispositions législatives à intervenir sur la matière ” (69); verder „ ...les questions débattues sur la liberté de l'enseignement ont fait juger convenable de ne pas la relever ” (67); of „ ...aujourd'hui une pareille école ne pourrait se soutenir dans cette ville ” (70), en

(66) Schrijven van de minister van Binnenlandse Zaken van 17 december 1836 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

(67) Antwoord van het gemeentebestuur Ieper op de vragenlijst van de administrateur-generaal voor Openbaar Onderwijs (R.A.Bg., D.P.A., dossier nr. 3).

(68) Schrijven van het Gemeentebestuur Ieper aan de Gouverneur (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 1).

(69) Schrijven van het gemeentebestuur van Ieper van 30 maart 1832 (R.A.Bg., ib.).

(70) Schrijven van de gouverneur van 24 juni 1834 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 3).

eindelijk „...nous ne croyons pas le moment favorable pour le rétablissement de cette école” (71).

Zo bleef de rijkslagere school te Ieper een stichting, die na een kortstondig bestaan, geen latere gevolgen zou hebben.

D. VERLE.

(71) Schrijven van het Gemeentebestuur Ieper van 12 april 1837 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

Tabel 1. *Commissie van Beheer*

HOGERE OFFICIEREN		BURGERLIJKE LEDEN	
officier	officier	officier	lid van het stadsbestuur
kolonel W. A. de JONGH 14.7.1820/ (14) 23.9.1821 (15)	majoor W. LOBRY 14.7.1820/ (14) 25.10.1824 (18)	kapitein F. W. HELLEWICK 14.7.1820/ (14)	lid der jury van middelbaar en lager onderwijs
kolonel DE GROOT 23.9.1821 (15) president (16)	luitenant-kolonel I. J. SIMONS 25.10.1824 (18)	lid van het stads- bestuur L. AEBEN 14.7.1820/ (14) 31.12.1823 (17) schepenen CARTON (zoon) 31.12.23 (17) 1830 (20)	arrondissementscom- missaris BB. VAN DER STICHELE 14.7.1820/ (14) 1830 (19)

- (14) Ministerieel Besluit van 11 juli 1820, nr. 79 (R.A.Bg, D.P.A., dossier nr. 11)
 (15) Ministerieel Besluit van 23 september 1821 nr. 1 (R.A.Bg, D.P.A., dossier nr. 11)
 (16) Schrijven. Administrateur voor Onderwijs van 9 februari 1825 (R.A.Bg, Mo. — 2 R, nr. 9657 B).
 (17) Extract uit Register der Handelingen en Resolutien van Min. O.O. (R.A.Bg, Mo. 2e reeks nr. 9649B).
 (18) Minister. Besluit van Brussel van 25 oktober 1825, (R.A.Bg, Mo. — 2 R, nr. 39649 B).
 (19) Schrijven van Gouverneur van 3 april 1832 (R.A.Bg, D.P.A., dossier nr. 1, bundel 1832).
 (20) Schrijven van de minister van Binnenlandse Zaken (R.A.Bg, D.P.A., dossier nr. 11, bundel 7380).

Commissie van Toezicht

Tabel 2.

Burgemeester	Hoger officieren	Lid van het stadsbestuur	Leden der Provinciale Commissie voor Onderwijs
		schepen Carton (zoon)	de Codt-Wullens
		31.12.23 (21)	secretaris
		1830 (22)	22.8.1826 (23)
		Thesaurier	
		Thesaurier en Secretaris	
		22.8.1826 (23)	

(21) Extract uit de Register der Handelingen en Resolutien van het Min. O.O. (R.A.Bg., Mo. 2e reeks nr. 9649B).

(22) Schrijven van h. Carton (R.A.Bg., Mo. 2e reeks nr. 9667B).

(23) Min. besluit van 22 augustus 1826 (R.A.Bg., Mo. 2e reeks nr. 9662B).